

Kraków, 4 września 2022

dr hab. Katarzyna Kotyńska, prof. instytutu

Instytut Sławistyki PAN

Recenzja pracy doktorskiej

Imię i nazwisko kandydata: mgr Andrei Rasinski

Tytuł rozprawy doktorskiej: Zniewolenie literatury na Białorusi: teoria i praktyka nowomowy

Promotorzy: dr hab. Zuzanna Grębecka, dr hab. Andriej Moskwin

Rozprawa mgr. Andreia Rasinskiego składa się z wprowadzenia, czterech głównych rozdziałów i podsumowania. Wraz z koniecznymi w przypadku pracy naukowej dodatkami (bibliografia, spis ilustracji, filmografia itp.) składają się one na dzieło bardzo obszerne (prawie 450 stron).

Autor proponuje nowatorskie spojrzenie na temat funkcjonowania języka w reżimie autokratycznym, zarówno w sferze literatury pięknej, jak i codziennej propagandy medialnej. Jego rozszerzona, autorska definicja „nowomowy”, przedstawiona i uzasadniona w pierwszym rozdziale, pozwala w dalszej części pracy przeprowadzić analizę na trzech ciekawie uzupełniających się poziomach: tekstowym, materialnym i performatywnym.

Wprowadzona już do tytułu rozprawy koncepcja „literatury obciążonej funkcjami pańszczyźnianymi” (użyty w polskim tytule termin „zniewolenie literatury” wydaje mi się tu nazbyt nieprecyzyjny) stanowi ramę interpretacyjną dla bardzo szeroko zakrojonych badań. Badania te są zarówno ilościowe, jak i jakościowe, prowadzone na różnorodnym materiale – tekstowym, materialnym oraz wizualnym i (w odniesieniu do najnowszego okresu, Łukaszenkowskiej Białorusi) multimedialnym. Autor poddaje także analizie kwestie często pomijane, a stanowiące, jak udowadnia, ciekawe uzupełnienie: oprócz treści przekazów, wyciąga wnioski z ich formy – jakości papieru i druku, wielkości i rozmieszczenia ilustracji, rodzaju ujęcia filmowego itp. Takie połączenie analizy językoznawczej wybranych tekstów literackich i publicystycznych z kulturologiczną analizą obrazów i kontekstów zdecydowanie podnosi wartość recenzowanej rozprawy.

Co ciekawe, autor nie ukrywa, że jednym z celów pracy jest wywieranie wpływu na rzeczywistość: „główny oczekiwany efekt pracy – wsparcie desowietyzacji literatury i przestrzeni dyskusji publicznej na Białorusi” (wprowadzenie, s. 16). Z takim zadaniem współbrzmi teza, wpisana w ostatni, 4 rozdział o obecności i wykorzystaniu nowomowy na Łukaszenkowskiej Białorusi. Teza ta jest zarazem rodzajem przepowiedni nieuniknionego upadku Łukaszenki: autor opisuje językowe i wizualne przemiany „Łukaszenkowskiej nowomowy”, by dojść do wniosku, że na naszych oczach wchodzi ona w trzecie, końcowe stadium triady „rozwój – dominacja – rozpad”.

Doktorant sprawnie porusza się w obszernej, wielojęzycznej i starannie dobranej literaturze przedmiotu, wybrane koncepcje nowatorsko łączy i rozbudowuje, po czym wykorzystuje do zaproponowania własnej interpretacji badanych zjawisk (por. np. rozdz. 1.4). Rozdział wstępny jest wyczerpujący i ma przejrzystą strukturę.

Dodatkową zaletę pracy stanowi w mojej ocenie wskazanie licznych interesujących wątków pobocznych, zasługujących na osobne zbadanie (np. s. 203 – napomknięcie o materiale ilustracyjnym polskich podręczników do historii; s. 223 – różnica liczby „mikrocycli” rozwoju nowomowy w przypadku polskim i białoruskim; s. 248 – zmiany proporcji przedstawień komunistów białoruskich i innych po 1968 r.).

Rozprawa jest przejrzysto skonstruowana, wyposażona w niezbędne definicje i wyjaśnienia. Autor dobrze panuje nad ogromnie obszernym – chronologicznie i tematycznie – materiałem. Generalne wątki powstawania się, rozpowszechniania i obumierania zjawisk związanych z nowomową w jej kolejnych wariantach sowieckich i łukaszenkowskich, mimo ich wewnętrznego skomplikowania i obszerności materiału ilustracyjnego, pozostały dla mnie zarówno czytelne, jak i domknięte: lekturę ułatwiają ogólne wprowadzenie metodologiczne oraz wprowadzenia do poszczególnych części analizy, a także podsumowania kolejnych jej etapów.

Praca zawiera liczne materiały ilustracyjne, które – zwłaszcza w zaproponowanych zestawieniach chronologicznych (np. w rozdziale 3) – ułatwiają zrozumienie wyводу, dotyczącego elementów kultury wizualnej. Autor przygotował także wiele diagramów i wykresów, podsumowujących przeprowadzone przez niego badania statystyczne. Jak rozumiem z opisów, zostały one sporządzone w kolorze. Niestety na czarno-białym wydruku większość z nich jest słabo czytelna, co wyraźnie widać w przypadku wykresów liniowych i słupkowych z rozdziału 3.3.

Uwagi krytyczne

- Każda z części tej pracy jest na swój sposób interesująca, jednak rzuca się w oczy ich niejednorodność stylistyczna. Pochodzą z różnych rejestrów. Rozdział 2, zarówno część dotycząca podręczników szkolnych, jak i obecności nowomowy w poezji, a także struktury i zawartości materiałów zjazdów partii komunistycznej, to królestwo precyzji, statystyki, dokładnych obliczeń. Rozdział 3, choć nadal bardzo interesujący, prezentuje przegląd wybranych przez autora tekstów i przedstawień wizualnych. Z jednej strony, jest to oczywiście zrozumiałe, nie sposób przeanalizować w tak zakrojonej, porównawczej i interdyscyplinarnej rozprawie, wszystkich tego rodzaju dzieł. Z drugiej strony, kontrast między skrupulatnością statystyczną rozdziału 2 i opisowym, miejscami publicystycznym stylem rozdziału 3, może sprawiać wrażenie niekonsekwencji.
- Obszerność materiału wymusza dokonywanie wyborów i skrótów. Przy ogólnym – jak już zostało powiedziane – dobrym panowaniu nad materiałem, niektóre przeskoki chronologiczne są w mojej ocenie niedostatecznie uzasadnione. Autor dużo uwagi poświęca cyklowi rozwoju, dojrzałości i rozpadu „trybuny”, pokazując te etapy na

różnych przykładach tekstowych i wizualnych. Równocześnie, przy prezentacji kluczowych definicji (patrz np. rozdział 1.4.13 o „zniewolonym” czy też „spętany” śmiechu), wybiera pewien okres jako bazowy (tu: lata 20.-30. XX wieku, z późniejszymi drobnymi uzupełnieniami) i skupia się na nim, bez informacji, czy i jak sytuacja zmienia się w innych okresach.

Podsumowując, recenzowana praca jest wyczerpującym opracowaniem założonego tematu. Autor wykazał się znajomością literatury przedmiotu, umiejętnością formułowania i dowodzenia własnych tez, a także – bez najmniejszych wątpliwości – samodzielnością badawczą.

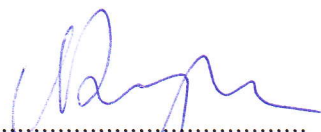
Stwierdzam tym samym, że recenzowana rozprawa doktorska **mgr Andreia Rasinskiego** spełnia warunki określone w art. 13.1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. nr 65 poz. 595 z późn. zmianami)

i wnioskuję o dopuszczenie **mgr Andreia Rasinskiego** do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

04.09.2022

.....

data


.....
podpis recenzenta